

УДК 811.161.2'243:37.091.33
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/37-1-36>

Наталія ВОРОНА,
orcid.org/0000-0002-5595-7825
викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету
(Суми, Україна) *n.vorona@drl.sumdu.edu.ua*

Наталія ПИЛИПЕНКО-ФРИЦАК,
orcid.org/0000-0002-5261-582X
викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету
(Суми, Україна) *n.pylypenko-frytsak@drl.sumdu.edu.ua*

НАЦІОНАЛЬНО-МОВНА ОРІЄНТАЦІЯ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У розвідці подана спроба обґрунтувати доцільність застосування методики національно-мовної орієнтації під час навчання української мови іноземних студентів у контексті наявних підходів до навчання. З'ясовано сутнісне розуміння понять «підхід до навчання», «підхід до навчання української мови» та «методика навчання». Наголошено на розумінні методики національно-мовної орієнтації як певної стратегії навчання української мови, відповідного відбору і організації мовного матеріалу, оптимального способу його подання і закріплення, врахування впливу інтерференції, аналізу типових помилок студентів. Обґрунтовано ідею про те, що орієнтація на іноземних студентів як первинну мовну особистість, урахування світоглядних знань та ментального контексту, є лінгводидактичною основою методики національно-мовної орієнтації. У роботі національно-мовна складова частина методики викладання української мови як іноземної та питання використання особливостей рідної мови студентів у процесі навчання української розглядаються в контексті принципів компетентісно зорієнтованого студентоцентрованого навчання. З огляду на гуманістичну парадигму розвитку національної освіти та світову тенденцію скерувати освітній процес на формування та розвиток певних компетенцій, з-поміж підходів до навчання, а саме: комунікативного, діяльнісного, компетентісного, особистісно орієнтованого – виокремлено та охарактеризовано пріоритетні. З огляду на методичку національно-мовної орієнтації навчання іноземних студентів акцентовано увагу на перевагах компетентісного підходу, який передбачає набуття певних компетенцій, та особистісно орієнтованого як такого, що спрямований на особистість студента в контексті застосування. На завершення описано системність організації навчального матеріалу на заняттях з української мови як іноземної.

Ключові слова: українська мова як іноземна, методика навчання, методика національно-мовної орієнтації, підходи до навчання.

Nataliia VORONA,
orcid.org/0000-0002-5595-7825
Lecturer at the Department of Language Training for Foreign Citizens
Sumy State University
(Sumy, Ukraine) *n.vorona@drl.sumdu.edu.ua*

Nataliia PYLYPENKO-FRITSAK,
orcid.org/0000-0002-5261-582X
Lecturer at the Department of Language Training for Foreign Citizens
Sumy State University
(Sumy, Ukraine) *n.pylypenko-frytsak@drl.sumdu.edu.ua*

NATIONAL-LANGUAGE ORIENTATION OF TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

The research attempts to substantiate the expediency of applying the methodology of national language orientation during the teaching of the Ukrainian language to foreign students in the context of existing approaches to learning. The essential understanding of the concepts "approach to learning", "approach to learning the Ukrainian language" and "teaching methods" is clarified. Emphasis is placed on understanding the methodology of national language orientation

as a strategy for learning the Ukrainian language, appropriate selection and organization of language material, the optimal way of presenting and consolidating it, taking into account the impact of interference, analysis of typical students' mistakes. The idea that the orientation to foreign students as a primary language personality, taking into account worldview knowledge and mental context, is a linguodidactic basis of the methodology of national language orientation is substantiated. In this work the national-language component of the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language and the use of features of students' native language in the process of learning Ukrainian is considered in the context of the principles of competence-oriented student-centered learning. Due to the humanistic paradigm of national education and the global trend to direct the educational process to the formation and development of certain competencies, among the existing approaches to learning such as: communicative, activity, competence, personality-oriented - identified and characterized priorities. Taking into account the method of national-language orientation of studying of the foreign students, attention is focused on the advantages of the competence approach, which provides for the acquisition of certain competencies, and personality-oriented through its focus on the student's personality in the context of application. In conclusion, the systematic organization of educational material in Ukrainian language classes as a foreign language is described.

Key words: *Ukrainian as a foreign language, teaching methods, methods of national-language orientation, approaches to learning.*

Постановка проблеми. Інтеграція української системи освіти в європейській та світовий культурно-освітній простір зумовила збільшення чисельності іноземців, які приїждять на навчання в українські виші з метою отримати якісну професійну освіту. За інформацією Міністерства освіти та науки на сьогоднішній день в Україні здобувають фах понад 63 000 іноземних громадян із більш ніж 150 країн світу; 240 вищих навчальних закладів займаються підготовкою фахівців для зарубіжних країн і пропонують іноземним студентам широкий спектр спеціальностей у різних галузях знань (Іноземні студенти в Україні).

У межах Болонського процесу, до якого Україна приєдналася ще в 2005 році, щороку зростає кількість програм обміну між українськими та закордонними навчальними закладами. Наслідком є зростання кількості іноземних студентів, охочих опанувати українську мову, і утвердження української як мови вищої освіти для іноземців. У зв'язку з цим особливого значення набуває питання методики викладання дисципліни «Українська мова як іноземна», серед яких – наявність знань психолінгвістичних аспектів оволодіння іноземною мовою, вправність у застосуванні найрізноманітніших методик, методів та прийомів навчання.

Згідно з сучасними вимогами до освітньої підготовки іноземних студентів в українських вишах, процес навчання української мови має бути зорієнтований на формування мовної особистості, що володіє всіма видами мовленнєвої діяльності, формування й розвиток професійних комунікативних навичок. У сучасній вітчизняній лінгводидактиці представлені різні підходи до навчання української мови як іноземної: комунікативно зорієнтований, діяльнісний, особистісно орієнтований, когнітивний, компетентнісний – та спостерігається тенденція до інте-

грації підходів у теорії та практиці мовної освіти іноземних студентів.

Сьогодення зобов'язує втілювати у практику сучасні ефективні методики, підходи, форми, методи, технології навчання та модернізувати наявні. Мовна освіта покликана створити сприятливі умови для розвитку вторинної мовної особистості, що володіє мовними засобами, має необхідні навички спілкування в усіх сферах українськомовного середовища. Цього можна досягти за умов правильного спрямування процесу навчання української мови іноземних студентів, виокремлення пріоритетних підходів та ефективних методик навчання залежно від контингенту та з урахуванням рідної мови студента.

Мета статті – виокремити з-поміж різних сучасних підходів до навчання іноземних студентів української мови пріоритетні та обґрунтувати доцільність застосування методики національно-мовної орієнтації, що формується в рамках особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів.

Аналіз досліджень. У вітчизняній та зарубіжній дидактичній літературі представлені та охарактеризовані різноманітні підходи та методики навчання української як нерідної (або української як другої іноземної) мови. Аналіз низки теоретичних та практичних праць із методики викладання нерідної мови та з методики викладання української мови як іноземної зокрема засвідчує домінування таких підходів, як комунікативний, діяльнісний, компетентнісний, особистісно орієнтований. У нашій розвідці ми спираємося на дослідження вітчизняних науковців, в яких представлені сучасні підходи до навчання української як іноземної (Т. Бесараб, О. Джури, І. Дирди, М. Прадівляного, І. Решетняк, Г. Строганової, Н. Ушакової), на роботи З. Бакум, Л. Бей, Т. Сергієнко, А. Яценко стосовно методики викладання

української мови різним категоріям іноземних студентів. Послугуємося дослідженнями А. Крисоватого та А. Маслюка щодо питання гуманістичної парадигми розвитку національної освіти; посилаємося на закони, постанови, рекомендації місцевого, державного й європейського рівнів, зокрема на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, Закон України «Про освіту», Стратегічний план розвитку Сумського державного університету на 2020–2026 роки, Концепція мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України, керуємося Єдиною типовою навчальною програмою з української мови для студентів-іноземців, інформацією Міністерства освіти і науки України.

Роботи науковців свідчать про відкритість питання щодо домінування того чи іншого з наявних підходів, про необхідність перегляду структури мовної освіти в Україні загалом та оновлення змісту процесу викладання української мови як іноземної зокрема, подальшу інвентаризацію та модернізацію підходів до навчання нерідної мови, пошук до вдосконалення методів навчання (Строганова, 2008: 178). Отже, актуальність цієї розвідки зумовлена спробою визначити найбільш продуктивний аспект у методиці мовної підготовки іноземних студентів у контексті наявних підходів до навчання, що найбільшою мірою забезпечить формування вторинної мовної особистості на заняттях української мови як іноземної згідно з особистісною орієнтацією освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Передусім визначимо поняття, якими будемо оперувати в нашій розвідці. Спираючись на праці вітчизняних дослідників, зазначимо, що *підхід* ми розглядаємо як методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання, орієнтир сучасної освіти (Бакум, 2010: 227); *підхід до навчання мови* являє собою стратегічну концентричну систему, яка включає в себе такі процесуально-змістові складники, як закономірності, принципи, форми, методи і прийоми роботи з мовним та мовленнєвим матеріалом та сприяє формуванню всебічно компетентної висококультурної духовно багатой особистості (Дирда, 2017: 165).

Якщо *підхід* розглядається як орієнтир освітнього процесу, то *методика* – це своєрідний план вирішення конкретного завдання, певної мети. Щодо *методики навчання мов*, то загальноприйнятим є розуміння її як тактичного плану, стратегії, що визначає сукупність, спосіб, послідовність, порядок використання різних принципів, форм, прийомів та методів навчання задля досяг-

нення мети мовної освіти – розвиток загальних та комунікативних компетентностей (Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003: 25–28). Навчання іноземних студентів української мови регламентується законами, постановами, концепціями державного та європейського і міжнародного рівня, регулюється загальнодидактичними та лінгводидактичними принципами й підходами до навчального процесу, що забезпечують формування гармонійної вторинної мовної особистості. Як зазначають розробники Концепції мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України, мовна підготовка іноземних громадян «ґрунтується на загальнодидактичних принципах гуманізму, єдності навчання, особистісного розвитку й виховання, науковості, системності та послідовності, усвідомленості й доступності, наступності й перспективності, зв'язку теорії з практикою, диференціації та індивідуалізації, міжкультурного діалогу, застосування різних форм навчальної діяльності, реалізації міжпредметних зв'язків» (Ушакова, Дубичинський, Тростинська, 2011: 140) та на таких лінгводидактичних принципах: комунікативність, взаємопов'язане навчання різних видів мовленнєвої діяльності, етапність та концентричність подання мовного матеріалу, комплексність та ситуативно-тематична його організація, функціональність відбору мовного матеріалу, врахування комунікативних потреб, опора на текст як основну одиницю навчання, контрастивний підхід з урахуванням рідної мови студента.

На думку багатьох дослідників, саме **комунікативний** підхід до мовної освіти є найбільш результативним, оскільки він спрямований на формування і розвиток мовленнєво-розумових здібностей та умінь студентів, практику ситуативного спілкування, занурення в україномовний комунікативний процес (Бесараб; Дирда, 2015: 435). Серед позитивних рис навчання, що ґрунтується на комунікативному підході, Т. Бесараб зазначає використання рідної мови студентів для розкриття значення навчального матеріалу, сприйняття мови в процесі навчання як засобу спілкування, розвиток усного мовлення при вивченні іноземної мови, вивчення граматики в мовних моделях, що сприяють кращому засвоєнню матеріалу (Бесараб).

Перевагу **діяльнісного** підходу науковці вбачають у спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток наскрізних умінь та навичок особистості: здібностей до колективної роботи, самовдосконалення, самореалізації, успішної адаптації в суспільстві, застосуванні теоретичні

знання на практиці тощо (Прадівлянний, 2016; Дирда, 2017: 166).

Характерною ознакою сучасної лінгводидактики є інтеграція підходів до навчального процесу. Так, прицільна увага саме до комунікативного підходу спричинила появу таких інтегрованих підходів, як функціонально-комунікативний, комунікативно-діяльнісний, комунікативно-когнітивний тощо, що базуються на комунікативних технологіях навчання, побудови навчальних текстів, власних висловлювань, подібних реальним мовленнєвим ситуаціям.

Згідно з вимогами Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, Концепцією мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України, Державним стандартом з української мови як іноземної студенти мають бути орієнтовані не лише на здобуття знань, але на формування й розвиток загальних та комунікативних мовних ключових компетенцій за всіма видами мовленнєвої діяльності. Це положення висуває на передній план **компетентнісний** підхід, який спрямовує процес навчання на формування та розвиток компетенцій особистості (Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003).

Саме компетентнісний підхід, якому віддають перевагу більшість науковців, зорієнтований на сучасні вимоги суспільства в його інноваційному розвитку, покликаний скерувати освітній процес на формування та розвиток загальних (базових, основних) і предметних (професійних) компетенцій, унаслідок чого досягається гармонізація освітніх та життєвих цілей (Сергієнко, 2017: 161), і людина здатна діяти в різних обставинах (Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003: 26). Центром компетентнісного підходу в навчанні української мови як іноземної виступає формування комунікативної мовленнєвої компетентності, що являє собою здатність використовувати засвоєну інформацію, вміння і навички відповідно до комунікативних завдань. Показово, що, окресливши основні підходи до визначення поняття ключових компетентностей, зарубіжні експерти зауважили, що ключові компетентності мають бути узгодженими з етнічними та культурними цінностями і традиціями відповідного суспільства, мати особистісно орієнтований характер (Решетняк, 2018: 247). Щодо мовної освіти, то урахування під час навчання мови особистісних індивідуальних характеристик та національно-культурних факторів набуває центрального значення (Загальноєвропейські рекомендації з мов-

ної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003: 29–30), індивідуалізує та персоналізує освітню діяльність у всіх її сферах.

В основу особистісно орієнтованої парадигми освіти лягли ідеї гуманістичної психології та педагогіки (Джура, 2013; Крисоватий, 2015; Маслюк, 2018), що і спричинило пріоритетність принципу людиноцентризму серед Зasad державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності (Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р.), зумовило спрямованість освіти на особистість того, хто навчається, актуалізувало принцип студентоцентризму в контексті вищої освіти України як базовий (Стратегічний план розвитку, 2019).

З огляду на принцип студентоцентрованого навчання особливого значення набуває саме **особистісно орієнтований** підхід. На слушну думку М. Прадівляного, для сучасної методики навчання іноземних студентів «особистісно орієнтована спрямованість (спрямованість на мовну особистість студента) – важливий принцип іншомовного навчання» (Прадівлянний, 2016: 118), що актуалізує «висунення концепту мовної особистості – вторинної мовної особистості. Цілком очевидно, що реалізувати це положення можна лише в тому випадку, якщо система навчання предмета максимально орієнтована на особистість студента, його реальні потреби і мотиви», чим буде забезпечена індивідуалізація навчального процесу, індивідуальна освітня траєкторія як «персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду» (Про освіту: Закон України від 05.09.2017).

Отже, підсумовуючи, можемо засвідчити, що нині особливо посилюється увага до компетентнісного підходу, запропонованого Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, та розробленого українськими вченими особистісно орієнтованого підходу до навчання української мови як іноземної.

Як було вказано вище, підхід до навчання як домінуюча провідна ідея в освітньому процесі реалізується на практиці за допомогою певного стратегічного плану, тобто методики. Саме методикою регламентуються використання певних закономірностей, принципів, технологій, форм, методів, прийомів та засобів навчання.

У контексті принципів компетентнісно зорієнтованого студентоцентрованого навчання актуальності набуває національно орієнтована складова частина сучасної методики викладання

української мови як іноземної та питання використання особливостей рідної мови студентів у процесі навчання української на усіх рівнях: від фонетичного до комунікативного. Ще Л. В. Щерба зазначав, що «єдиний шлях, що якоюсь мірою може гарантувати успіх в активному оволодінні тією або іншою іноземною мовою й уникнути небезпеки змішаної двомовності, – це шлях свідомого відштовхування від рідної мови: учні мають вивчати кожне нове важке явище іноземної мови через його порівняння з відповідним за значенням явищем рідної мови» (Яценко, 2018: 332). Ми цілком згодні зі Г. Строгановою, яка наголошує, що врахування мовного досвіду та особливостей рідної мови слухача є обов'язковим при формуванні мовних засад для оволодіння знаннями з української мови (Строганова, 2008: 173–179). Орієнтація на іноземних студентів як первинну мовну особистість, урахування світоглядних знань та ментального контексту (Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003: 93–95) того, хто вивчає українську мову, – це не один із принципів, а лінгводидактична основа зазначеної методики, на якій реалізуються її окремі принципи: свідомість, системність, функціонально-семантичний підхід, комунікативна спрямованість, а також визначаються адекватні форми і прийоми навчання.

Методика викладання другої мови (нерідної мови), що орієнтована на певний мовний контингент студентів, має в лінгводидактиці різні назви: зіставна, контрастивна, конфронтативна, принцип врахування рідної мови. Але наведені терміни орієнтовані на певний аспект: термін «контрастивна» орієнтований тільки на міжмовні розбіжності (відмінності), терміни «зіставна» та «конфронтативна» орієнтовані на необхідність проведення зіставлення всіх мовних фактів взагалі. Щодо терміна «принцип врахування рідної мови студента», то необхідно зазначити: завдання методики викладання нерідної мови полягає не тільки у врахуванні впливу рідної мови, але й у створенні відповідної стратегії навчання. З огляду на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти ми вважаємо, що термін «методика національно-мовної орієнтації навчання нерідної мови» найбільш чітко висловлює сутність зазначеної методики (Пилипенко-Фріцак, 2017).

Методика національно-мовної орієнтації передбачає певну стратегію навчання української мови, відповідний відбір і організацію мовного матеріалу, оптимальні способи його подання і закріплення, врахування впливу інтерференції, аналіз типових помилок тощо.

В антропоцентричному аспекті з його основним концептом – мовною особистістю увесь навчальний процес будується співвідносно до контингенту тих, хто навчається. Методика національно-мовної орієнтації базується на результатах прикладної порівняльної лінгвістики і положеннях психолінгвістики, оскільки враховується наявна у свідомості людини внутрішня мовна система рідної мови (первинна мовна особистість), що впливає на сприйняття і засвоєння нерідної мови.

Подання студентам мовного матеріалу спрямоване на формування в них нової внутрішньої мовної системи – системи української мови, української мовної свідомості. Цей процес має ступінчастий характер, відбувається поетапно, відповідно до засвоєних нових мовних явищ, а також нових понять, що є специфічними саме для української мови.

Формування системи української мови немиттєво проходить під впливом системи рідної мови студентів і наявної мовної свідомості. Друга мова вивчається «крізь призму рідної», вона накладається на вже існуючу в свідомості людини систему мовних засобів, оскільки рідна мова як перша, «материнська», завжди присутня у свідомості, людина відтворює навколишню дійсність в уявленнях і образах, а також поняттях і категоріях рідної мови. Цей вплив має як позитивний, так і негативний характер. При схожості мовних явищ позитивна риса виявляється в потенційних перенесеннях збігів елементів і явищ з однієї системи в іншу; при наявних часткових розбіжностях або міжмовних відмінностях виявляється негативна сторона взаємовпливу, що призводить до інтерференції – взаємодії двох мовних систем: сформованої (на базі рідної мови) і нової, що формується.

Інтерференція має різні форми вияву: калькування, пасивна (прихована), часткова інтерференція. Найбільші складнощі чи утруднення в процесі вивчення мови на будь-якому рівні студенти відчувають у разі відсутності певного мовного явища в системі рідної мови і в мовній свідомості. У такому разі відбувається несприйняття мовного явища української мови, оскільки у свідомості студента відсутнє знання про певний факт, певне мовне явище.

Урахування характеру впливу системи рідної мови дає змогу в процесі використання методики національно-мовної орієнтації встановлювати такі способи навчання, які сприяють позитивному перенесенню, попередженню і подоланню інтерференції, врахування характеру міжмовних співвідношень дозволяє визначити ступінь легко-

сті/важкості оволодіння мовними явищами української мови, передбачити специфіку труднощів, що при цьому виникають, прогнозувати типові помилки студентів. Деякі помилки є результатом впливу рідної мови у процесі індивідуального засвоєння нерідної мови; інші виникають при помилковому узагальненні явищ української мови. Обидва типи помилок є елементами так званої «інтермови», «проміжної мови», якою користуються студенти на певному етапі володіння нерідною мовою при недостатньо сформованих у них фрагментах внутрішньої системи української мови. Типові помилки студентів є фактичним матеріалом для визначення адекватної стратегії навчання нерідної мови. З одного боку, вони служать реальним підтвердженням фактів вияву інтерференції, з іншого боку, сигналізують про ті труднощі, що виникають при вивченні явищ нерідної мови.

Національно-мовна орієнтація викладання української мови як іноземної найбільше виявляється при встановленні того кола граматичних елементів мови, що є необхідними і достатніми для оволодіння українською мовою в потрібних межах на певних етапах навчання, і у визначенні способів подання, викладу мовного матеріалу (Бей, 2008: 48–59). Від правильно вибраного способу подання мовних явищ залежить успішне формування у студентів нової внутрішньої мовної системи – основи для виникнення нової комунікативної компетенції.

Добір мовного матеріалу відповідає цілям навчання. Він встановлюється на підставі визначених мовних засобів для вираження певних мовних тем, що регламентовані Єдиною типовою програмою з української мови як іноземної вищих навчальних закладів України (Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації, 2009), смислів висловлювання та їхніх елементів. Під час відбору мовного матеріалу враховується також порівняльний аспект: аналогічні факти редукуються або взагалі опускаються (визначення значення аналогічних граматичних категорій, функції членів речення); в разі наявних розбіжностей мовні явища презентуються більш-менш повно; особливо детально подається матеріал, який не має аналогій у рідній мові; коментуються деякі периферійні другорядні факти, специфічні для української мови, вивчення яких, однак, є необхідним для точного формування в іноземних студентів внутрішньої системи української мови.

Врахування бінарних міжмовних співвідношень гарантує включення специфічних орієнтирів, що найкращою мірою забезпечують сприйняття і засвоєння матеріалів української мови в певній мовній аудиторії. Зіставлення мовного матеріалу здійснюється в напрямі від української мови: в разі міжмовної аналогії рекомендується проведення паралелей або переклад; у разі міжмовних розбіжностей, крім перекладу, використовується коментар. Доречно використовувати переклад як найбільш економний, ефективний і вірний засіб при семантизації лексики в разі наявності порівняної смислової ідентичності еквівалентних лексичних одиниць. У разі розбіжностей до перекладу додаються пояснення, коментарі, тлумачення значення слів (деколи лексичних одиниць обох мов), розкриття значення слова в типових словосполученнях і мовних ситуаціях. На початковому етапі навчання вважаємо доцільним використовувати як мови-посередника мову студентів, поступово переходячи до пояснення мовних явищ українською.

Важливим принципом методики національно-мовної орієнтації (як взагалі будь-якої методики викладання) є системність організації навчального матеріалу. Граматичний матеріал подається за частинами мови, окремими граматичними категоріями і розрядами і побудований за формально-структурним принципом. При цьому увагу варто звертати як на формальний, так і функціонально-семантичний бік граматичних явищ, а іноді, в разі наявних міжмовних відмінностей, і на лексичну семантику. Лексичний матеріал у навчальних цілях групується за трьома критеріями: тематичним, логіко-семантичним та структурно-граматичним. За тематичним критерієм лексика організована в лексико-тематичні групи, пов'язані з мовними темами. Лексико-тематичні групи часто являють собою відповідні фрейми. За логіко-семантичним критерієм організовані лексичні одиниці, об'єднані смисловою єдністю. Вони становлять лексичні мікротеми і лексико-семантичні групи. За структурно-граматичним критерієм об'єднані лексичні одиниці із загальною граматичною ознакою. На проміжному етапі навчання мовні явища доцільно розглядати у складі великих лексико-граматичних блоків.

Системне введення лексичного матеріалу дає змогу упорядкувати вивчення лексики, допомагає її точному розумінню, полегшує її запам'ятовування і робить його довготривалим, попереджає лексичну інтерференцію, забезпечує зниження кількості лексичних помилок і значною мірою сприяє розвитку мовлення студентів. Пре-

зентація того чи іншого граматичного і лексичного явища залежить від мовних потреб іноземних студентів. Граматичний матеріал подається в поєднанні з відповідним лексичним і текстовим матеріалом, що є необхідною ілюстрацією його вживання в мові. Лексико-граматичний матеріал представляється на слух з одночасним записом на дошці схем і моделей, основних прикладів. Лексичний матеріал, що не вимагає додаткових пояснень, виноситься на самостійне опрацювання. Виклад мовного матеріалу поєднується з різноманітними формами наочності, особливо в разі міжмовних невідповідностей. Системне подання лексики уможливує комплексне поєднання лексико-граматичного матеріалу з певними мікротемами, його подальше застосування в діалогічному та монологічному мовленні.

Осмилення наявних міжмовних співвідношень дає студентам змогу свідомо протистояти інтерференції, у разі розбіжностей – проводити необхідні корекції відповідно до норм української мови, за наявності збігів – орієнтуватися на рідну мову, здійснюючи позитивне перенесення.

Одночасно з поданням мовного матеріалу необхідно не тільки домагатися від студентів його чіткого сприйняття і рецептивного засвоєння, але й формувати вміння його активного вживання: будувати власні висловлювання (самостійно чи за допомогою викладача) для успішного подальшого розвитку мовлення студентів-іноземців. Тривалість пояснення певного мовного факту має відповідати можливості його сприйняття тими, хто навчається, з урахуванням їхньої національно-мовної специфіки. За необхідності одне й те саме положення може бути перефразовано й повторюватися викладачем кілька разів. Для закріплення мовного матеріалу студентам пропонується система граматичних і лексичних вправ, що мають навчальний та контрольний характер. Навчальні вправи спрямовані на закріплення лексико-граматичного матеріалу, вивчених форм і конструкцій і на формування вміння за допомогою засвоєних мовних засобів артикулювати певні смисли.

У системі вправ відображена послідовність засвоєння мовного матеріалу студентами. Спершу пропонуються вправи на формоутворення – утворення ізольованих форм (цілком припустимі вправи на утворення форм у парадигмах) або словотвір, утворення форм у поданих реченнях (за зразком і без зразка), утворення форм з одночасним конструюванням висловлювань (за моделлю та без моделі). Ці вправи формують у студентів первинні вміння утворення

словоформ, що необхідні для творчого підходу в конструюванні власних висловлювань. Спочатку такі вправи використовуються лише для повторення запропонованого мовного явища (відповіді на загальні запитання, відповіді з вибором однієї з поданих словоформ); далі подаються більш складні завдання, що потребують застосування певного мовного явища в типових для нього мовних ситуаціях, мінітекстах, монологічних та діалогічних висловлюваннях.

Висновки. Отже, огляд сучасної лінгводидактичної літератури щодо підходів навчання української мови як іноземної дає змогу з огляду на принцип людиноцентризму визначити пріоритетними компетентнісний та особистісно орієнтований підходи: в центрі освітнього процесу знаходиться студент, а система навчання передбачає максимальне врахування його індивідуально-психологічних, вікових і національних особливостей. У контексті зазначених підходів до навчання української мови як іноземної орієнтацію на мову іноземних студентів доцільно вважати лінгводидактичною основою методики національно-мовної орієнтації, яка в рамках принципу студентоцентризму передбачає певну стратегію навчання іноземців української мови, коли увесь навчальний процес будується відповідно до контингенту студентів та окреслює відповідний відбір і організацію мовного матеріалу, оптимальні способи його подання і закріплення, аналіз типових помилок тощо.

Відкритість сучасного українського суспільства, розширення ділових та культурних контактів, вихід України на європейську та світову освітню арену робить нашу країну привабливою для іноземної молоді, яка бажає набутися якісної кваліфікованої освіти в українських вишах та своєю чергою зумовлює адаптування навчального процесу до певного національно-мовного контингенту студентів. Навчання мови – складний та довгостроковий процес, успіх якого залежить від багатьох умов, що мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Саме методика національно орієнтованого навчання створює умови для більш інтенсивного вивчення української мови іноземними студентами, дає змогу індивідуалізувати навчальний процес. Все це відкриває перспективи подальшого дослідження особистісно орієнтованого навчання та методики національно орієнтованого навчання української мови зокрема, створення національно орієнтованих навчальних матеріалів та підручників, спроможних сприяти інтенсифікації навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакум З. П. Українська мова як іноземна: лінгводидактичні проблеми. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 5. С. 226–232.
2. Бей Л. Б. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2008. Вип. 12. С. 48–59.
3. Бесараб Т. П. Переваги комунікативного підходу при вивченні іноземних мов у ВНЗ. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2015/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%B3%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%83-%D0%BF%D1%80/> (дата звернення: 05.04.2021).
4. Джура О. Д. Особистісно орієнтована освіта в контексті освітніх технологій. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Сер. Філософія*. 2013. № 41 (2). С. 132–143.
5. Дирда І. А. Комунікативний підхід до навчання української мови як іноземної на основному етапі. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 13. С. 433–436
6. Дирда І. А. Реалізація підходів до розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 164–167
7. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III–IV рівнів акредитації / за ред. О. М. Тростинської, Н. І. Ушакової. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 50 с.
8. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
9. Іноземні студенти в Україні. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/> (дата звернення 05.04.02.2021).
10. Крисоватий А. І Основні парадигми освіти та їх сутнісна характеристика. *Психологія і суспільство*. 2015. № 1. С. 114–121.
11. Маслюк А. М. Гуманістична парадигма української психології. *Psychological journal*. 2018. № 9 (19). С. 169–182.
12. Пилипенко-Фріцак Н. А. Урахування методики національно-мовної орієнтації навчання під час вивчення дієслів руху англomовними студентами на заняттях з української мови як іноземної. *Якісна мовна освіта у сучасному глобалізованому світі: тенденції, виклики, перспективи* : матеріали I всеукр. наук.-практ. конф., м. Суми, 23–24 листопада 2017 р. Суми : СумДУ, 2017. С. 135–137.
13. Прадівляний М. Г. Використання особистісно орієнтованого підходу у формуванні готовності до іншомовного професійного спілкування студентів технічних спеціальностей. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2016. № 4. С. 115–119.
14. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Редакція від 02.04.2020, підстава – 540-IX. *Законодавство України* : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05.04.2021)
15. Решетняк І. О. Ключові компетентності майбутнього фахівця з економіки. *Інновації та традиції у мовній підготовці іноземних студентів* : тези доповідей міжнародного науково-практичного семінару, 13 грудня 2018 р. Харків : Вид. Іванченка І. С., 2018. С. 246–250.
16. Сергієнко Т. В. Підходи до навчання української мови як іноземної в медичних університетах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 6 (70). С. 153–165.
17. Стратегічний план розвитку Сумського державного університету на 2020–2026 роки. Суми, 2019. 93 с. URL: <https://news.sumdu.edu.ua/images/announcements/2019/2019-10-28/SumDU-Strategy-2026.pdf> (дата звернення: 05.04.2021)
18. Строганова Г. М. Концептуальні підходи до засвоєння української мови іноземними студентами. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2008. Вип. 3. С. 173–179.
19. Ушакова Н. І., Дубичинський В. В., Тростинська О. М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. 2011. Вип. 19. С. 136–146
20. Ященко А. А. Навчання української мови іранських студентів. *Проблеми мовної особистості: лінгвістика і лінгводидактика* : матеріали доповідей IV між нар. наук.-практ. конф. 18–19 жовт. 2018 р. Київ-Черкаси : вид-во ФОП Гордієнко Є.І., 2018. С. 332–335

REFERENCES

1. Bakum Z. P. Ukrainska mova yak inozemna: lnhvodydaktychni problemy [Ukrainian as a foreign language: linguodidactical issues]. *Philological studies. Scientific Publisher of Kryvyi Rih State Pedagogical University*. 2010. Ed. 5, pp. 226–232 [in Ukrainian].
2. Biei L. B. Problemy vykladannia ukrainskoi movy riznym katehoriiam inozemnykh studentiv [Issues of teaching the Ukrainian language to different categories of foreign students]. *Interdisciplinary links*. Kharkiv. 2008. Ed. 12, pp. 48–59 [in Ukrainian].
3. Besarab T. P. Perevahy komunikatyvnoho pidkhdodu pry vyvchenni inozemnykh mov u VNZ [Advantages of the communicative approach at studying of foreign languages in high school]. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2015/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%B0%D0%B3%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%83-%D0%BF%D1%80/>

1%96%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%83-%D0%BF%D1%80/ [in Ukrainian].

4. Dzhura O. D. Osobystisno orientovana osvita v konteksti osvity tekhnologii [Personally oriented education in the context of educational technologies]. *GS Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Ser. Philosophy*. 2013. No 41 (2), pp. 132–143 [in Ukrainian].

5. Dyrda I. A. Komunikatyvnyi pidkhid do navchannia ukraïnskoi movy yak inozemnoi na osnovnomu etapi [Communicative approach to teaching Ukrainian as a foreign language at the main stage]. *Philological studies. Scientific Publisher of Kryvyi Rih State Pedagogical University*. 2015. Ed. 13, pp. 433–436 [in Ukrainian].

6. Dyrda I. A. Realizatsiia pidkhodiv do rozvytku polikulturnoi kompetentnosti inozemnykh studentiv u protsesi navchannia ukraïnskoi movy [Implementation of approaches to the development of multicultural competence of foreign students in the process of learning the Ukrainian language]. *Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Ser. Pedagogical sciences*. 2017. Ed. 3, pp. 164–167 [in Ukrainian].

7. Yedyna typova navchalna prohrama z ukraïnskoi movy dlia studentiv-inozemtsiv osnovnykh fakultetiv nefilolohichnoho profilu vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukraïny III–IV rivniv akredytatsii [The only typical curriculum in the Ukrainian language for foreign students of the main faculties of non-philological profile of higher educational institutions of Ukraine III–IV levels of accreditation] / za red. O. M. Trostynskoi, N. I. Ushakovoi. Kyiv : NTUU «KPI», 2009. 50 p. [in Ukrainian].

8. Zahalnoievropeïski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [All-European recommendations for language education: study, teaching, assessment] / nauk. red. ukraïnskoho vydannia doktor ped. nauk, prof. S.Iu.Nikolaieva. Kyiv : Lenvit, 2003. 273 p. [in Ukrainian].

9. Inozemni studenty v Ukraïni [Foreign students in Ukraine]. URL: <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraïni/inozemni-studenti-v-ukraïni/>

10. Krysovatyi A. I. Osnovni paradyhmy osvity ta yikh sutnisna kharakterystyka [Basic paradigms of education and their essential characteristics]. *Psychology and society*. 2015. No 1, pp. 114–121 [in Ukrainian].

11. Masliuk A. M. Humanistychna paradyhma ukraïnskoi psykholohii [Humanistic paradigm of Ukrainian psychology]. *Psychological journal*. 2018. No 9 (19), pp. 169–182 [in Ukrainian].

12. Pylypenko-Fritsak N. A. Urakhuvannia metodyky natsionalno-movnoi oriientatsii navchannia pid chas vyvchennia diiesliv rukhu anhlomovnymy studentamy na zaniattiakh z ukraïnskoi movy yak inozemnoi [Taking into account the methodology of national-language orientation of education during the study of movement verbs by English-speaking students in Ukrainian language classes]. *Quality language education in today's globalized world: trends, challenges, prospects: materialy I vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Sumy, 23–24 lystopada 2017 r.* Sumy : SumDU, 2017, pp. 135–137 [in Ukrainian].

13. Pradivlianni M. H. Vykorystannia osobystisno orientovanoho pidkhodu u formuvanni hotovnosti do inshomovnoho profesinoho spilkuvannia studentiv tekhnichnykh spetsialnostei [The use of personality-oriented approach in the formation of readiness for foreign language professional communication of students of technical specialties]. *Publisher of Vinnytsia Polytechnic Institute*. 2016. № 4, pp. 115–119 [in Ukrainian].

14. Pro osvitu : Zakon Ukraïny vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Redaktsiia vid 02.04.2020, pidstava 540-IX [Education: Law of Ukraine from 05.09.2017 № 2145-VIII. Edition of 02.04.2020, basis 540-IX]. *Legislation of Ukraine: Vebsait*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].

15. Reshetniak I. O. Kliuchovi kompetentnosti maibutnoho fakhivtsia z ekonomiky [Key competencies of the future economist]. *Innovations and traditions in language training of foreign students*. 2018. Pp. 246–250 [in Ukrainian].

16. Serhiienko T. V. Pidkhody do navchannia ukraïnskoi movy yak inozemnoi v medychnykh universytetakh [Approaches to teaching Ukrainian as a foreign language in medical universities]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 2017. No 6 (70), pp. 153–165 [in Ukrainian].

17. Stratehichni plan rozvytku Sums'koho derzhavnoho universytetu na 2020–2026 roky [Strategic development plan of Sumy State University for 2020–2026]. Sumy, 2019. 93 p. URL: <https://news.sumdu.edu.ua/images/announcements/2019/2019-10-28/SumDU-Strategy-2026.pdf> [in Ukrainian].

18. Strohanova H. M. Kontseptualni pidkhody do zasvoiennia ukraïnskoi movy inozemnymy studentamy [Conceptual approaches to Ukrainian language acquisition foreign students]. *Theory and practice of teaching Ukrainian language as a foreign language*. 2008. Ed. 3, pp. 173–179 [in Ukrainian].

19. Ushakova N. I., Dubychnykyi V. V., Trostynska O. M. Kontsepsiia movnoi pidhotovky inozemtsiv u VNZ Ukraïny [The concept of language training of foreigners in Ukrainian universities]. *Teaching languages in higher education at the present stage. Cross-curricular links. Scientific research. Experience. Searching*. 2011. Ed. 19, pp. 136–146 [in Ukrainian].

20. Yashchenko A. A. Navchannia ukraïnskoi movy iranskykh studentiv. Problemy movnoi osobystosti: lnhvistyka i lnhvodydaktyka [Teaching Ukrainian to Iranian students. Problems of language personality: linguistics and linguodidactics]: materialamy dopovidei IV mizh nar. nauk.-prakt. konf. 18–19 zhovt. 2018 r. Kyiv-Cherkasy : vyd-vo FOP Hordiienko Ye.I., 2018, pp. 332–335 [in Ukrainian].